

Мирјана М. Стакић

Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Ужицу

e-mail: mirjanastakic073@gmail.com

ЗНАЧЕЊЕ СИНТАГМЕ АДАМСКО КОЛЕНА: ДАР ИЛИ КАЗНА¹

Апстракт: У раду истражујемо значење фразеолошке синтагме адамско колена. Полазну основу представљају описи њеног значења дати у речницима. Заједничко им је приписивање позитивних моралних особина и етичке изузетности особи којој се придаје овај квалификатив. Међутим, уочавају се вишезначност и семантичка неподударача, јер се значења синтагме различито објашњавају: редоследом детета по рођењу (осмо дете исте мајке), редоследом по рођењу и злом срећом или доводе у везу са полом (добра и поштена жена). Истражујемо порекло ових разлика покушавајући да утврдимо њихов извор, па их тумачимо у контексту хришћанске религије и народних обичаја и веровања. Анализирамо и значења која синтагма има у конкретној језичкој реализацији, на примерима књижевних дела која припадају народној и ауторској књижевности, како бисмо утврдили порекло значења. Добијени резултати упућују на нејасност мотивационе базе из које су произашла нека значења синтагме и иницирају потребу даљих истраживања.

Кључне речи: фразеологизам, српски језик, речник, хришћанска религија, народни обичаји и веровања, књижевност.

Увод

Синтагма адамско колена спада у фразеологизме који садрже лексему којом се именује неки део људског тела. У наведеном случају спој лексеме колена са присвојним придевом адамско резултирао је различитим значењима датим у речницима српског језика којима се овом синтагмом одређује редослед детета по рођењу и/или означава човекова особина доброте и племенитости. Реч је о вишезначности синтагме чију семантичку затамљеност изазивају различита тумачења претходно наведених значења. У неким речницима она имају карактер рестриктивности јер се редослед детета по рођењу доводи у везу његовом изузетношћу и несрећном судбином, а особина племенитости и доброте везује искључиво за женски пол. Стога је први задатак истраживања испитати каква све значења синтагма адамско колена има у речницима српског језика, утврдити значењске разлике и њихово порекло. Корпусом истраживања обухваћени су општи речници српског језика (*Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности² и *Речник српскохрватског књижевног језика* Матице српске³). Поред општих, испитани су и други речници (*Фразеолошки речник српског*

1 Рад је настао у оквиру пројекта *Настава и учење: проблеми, циљеви и перспективе*, бр. 179026, чији је носилац Педагошки факултет у Ужицу, а који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

2 РСАНУ 1975.

3 РМС 1967.

језика,⁴ *Српски митолошки речник*,⁵ *Етимолошки речник српског језика*,⁶ и др.) како би се испитало каква значења синтагма остварује у појединим сферама лексикона. Критеријум који је условно избор речника јесте сама присутност синтагме *адамско колено* као лексичке јединице.

Други део истраживања односи се на испитивање односа између језика и културе, јер се разлике у значењу синтагме сагледавају у контексту хришћанске религије и народних обичаја и веровања. За такав приступ основу пружа став који заступа Гордана Ристић да фразеологизми који садрже компоненту којом се именује неки део тела „припадају једном од најстаријих слојева у фразеологији” и да почивају на „традиционалној симболици делова тела, [...] народног веровања, традиције и празноверја”.⁷ Наведена ауторка такве фразеологизме, позивајући се на Д. Мршевић-Радовић, сврстава у соматизме.⁸ Језичку грађу на којој се испитује значење синтагме *адамско колено* чине књижевни текстови који припадају народној и ауторској књижевности, од којих неки представљају и репрезентативне речничке примере.

О значењу синтагме *адамско колено* у речницима

У лингвокултуролошкој литератури истраживања значења синтагме *адамско колено* нису новина. М. Будимир у студији о *адамском колему*⁹ полази од значења ове синтагме која су дата у *Уковом Речнику* и *Речнику српскохрватског књижевног језика* и као „најпотпуније казивање онога што народ мисли о *адамском колему*”¹⁰ узима опис народног веровања који је дат у приповеци Ј. Веселиновића. Аутор сагледава семантичку варијанту *колена* у значењу *племе* и у опису народног веровања о *адамском колему* нарочиту пажњу придаје броју осам наводећи бројне примере којима би се овај број могао повезати са „представом о првом човеку” и веровањима „о изузетним особинама првих људи”.¹¹ За Будимира семантичка функција овог израза је етичка јер се њиме „обележава исконска честитост најстаријег представника људског рода”.¹²

И Наташа Вуловић тумачи значење синтагме *адамско колено*.¹³ Ауторка као примарно значење синтагме наводи значење из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика (РСАНУ)*: „осмо дете исте мајке, које је, по народном веровању, обдарено најбољим особинама, али које нема среће у животу”.¹⁴ Наведено значење Вуловићева, као и Будимир, потврђује речничким примером народног веровања које је описано у приповеци Ј. Веселиновића; употребом овог значења у прози С. Сремца и позивањем на *Етимолошки речник српског речника (ЕРСР)* у коме се указује на порекло одреднице. Наглашава и „важну магијску функцију броја осам у индоевропеистици, коју је објаснио М. Будимир”.¹⁵ Друго значење синтагме („веома добра, поштена, племенита жена”), Вуловићева назива секундарним, „с позитивном семантиком, (конотацијом)”, наводећи

4 *ФРСЈ* 2012.

5 *СМР* 1970.

6 *ЕРСЈ* 2003.

7 Ristić 2011, 120.

8 Ristić 2011, 120.

9 Budimir 1962, 71–82.

10 Budimir 1962, 72.

11 Budimir 1962, 73.

12 Budimir 1962, 71.

13 Вуловић 2015, 175–176.

14 Вуловић 2015, 176.

15 Вуловић 2015, 176.

да је у *РСАНУ* потврђено, осим Вуковим примером, и примером из „*Свезнања*. Општег енциклопедиског лексикона у једној књизи” (1937). Ауторка истиче да се ово значење „односи само на женску особу, што потврђује и белешка Вука Караџића *образац жене, жена боља од Пенелопе*”¹⁶

У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* (на који се позива и Вуловићева) стоји да се синтагмом *адамско колено* означава: „1) осмо дете исте мајке, које је, по народном веровању, обдарено најбољим особинама, али које нема среће у животу” и 2) уопште веома добра, поштена жена”.¹⁷ Међутим, у речницима можемо наћи и другачија одређења значења ове синтагме. У *Речнику српскохрватског књижевног језика (РМС)* наведено је да *адамско колено* значи: „1) осмо дете по рођењу; 2) племенита особа”.¹⁸

У наведеним значењима датим у речницима (*РСАНУ* и *РМС*) уочавају се квалитативна семантичка неподударана јер се осмом детету по рођењу придаје квалитатив изузетности (дар), али и несреће, и особина (доброта) везује искључиво за женски пол (*РСАНУ*),¹⁹ или се значење синтагме везује само за редослед детета по рођењу (осмо дете) и племенитост особе без обзира на њен пол (*РМС*).²⁰

Истражили смо и значење синтагме *адамско колено* у посебним речницима српског језика. У *Етимолошком речнику српског језика (ЕРСР)* наведена су три значења синтагме *адамско колено*: прво (преузето из *РСАНУ*) – „осмо дете исте мајке, које је, по народном веровању, обдарено најбољим особинама, али које нема среће у животу”, друго (преузето из Вуковог *Рјечника* из 1818. године) „веома добра, поштена жена, plus quam Penelope” и треће (преузето из Станићевог *Ускочког речника*) – „честита узорна особа; поштење, честитост”.²¹

У *Ускочком речнику*, који је послужио као извор за значење синтагме које је наведено у *ЕРСР*, стоји да *адамски* у изразу *колено* има два значења: „1) честита, узорна особа. 2) поштење, честитост.”²² Уочавамо да се прво значење односи на особу која поседује одређену етичку особину, а да се другим значењем именује сама особина.

У *Српском митолошком речнику (СМР)* наведена су три значења синтагме *адамско колено*: „[...] личност срећна и племенита и добра душе, дете од Адама (човека). [...] Тако се каже о свакој ваљаној и поштеној жени. По веровању, осмо дете у родитеља је необично добре душе, доноси напредак, служи сваком за срећу, а себи за невољу”.²³

У *Фразеолошком речнику српског језика (ФРСЈ)* наведено је само једно значење синтагме *адамско колено*: „осмо дете исте мајке, које је по народном веровању, по свему изузетно, али без среће у животу”.²⁴ Наведено значење семантички се подудара са примарним значењем ове синтагме које је дато у *РСАНУ*.

Пажњу привлачи то што у *Речнику српског језика* Матице српске из 2011. године (*РСЈ*) синтагма *адамско колено* није наведена као одредница. Једно од значења лексичке јединице *колено*, „сродник који са другима чини исти степен сродства, један наследни ред”,²⁵ може се довести у везу са описом значења синтагме *адамско колено* који

16 Вуловић 2015, 176.

17 *РСАНУ* 1975, 787.

18 *РМС* 1967, 47.

19 *РСАНУ* 1975, 787.

20 *РМС* 1967, 47.

21 *ЕРСР* 2003, 62.

22 Станић 1990, 3.

23 *СМР* 1970, 9.

24 *ФРСЈ* 2012, 15.

25 *РСЈ* 2011, 538.

је дат у *РМС* – „осмо дете по рођењу”. Такође, и опис значења у *РСЈ* да *колено* означава *породицу*, *породичну лозу*, *род* и *генеалогско потомство*,²⁶ у значењу синтагме *адамско колено* може се довести у везу са генеалогским потомством људског рода које, по хришћанској религији, потиче од првог човека Адама. Овакво тумачење у складу је и са класификовањем синтагме *адамско колено* у фразеологизме којима се изражава карактеризација човека по пореклу – „човек племенитог порекла”, коју даје Гордана Штасни.²⁷ Она наводи и да лексема *колено* има „статус симбола”,²⁸ као и да се у основи њеног симболичког значења налазе „метафоричне асоцијације”.²⁹ Лексема је према истраживању И. П. Петлове, на које се позива Рајна Драгићевић, прасловенског порекла,³⁰ а њено значење *рода* (породичне лозе, потомства) у *Етимологијском рјечнику хрватскога или српскога језика* изведено је према семантичкој паралели са латинским речима *geni* и *genus* и грчким речима γένν и γένος које имају исто значење.³¹ Потврду за овакво семантичко повезивање пружа и одредница *Адамов* за коју стоји да се налази „у саставу усталиених израза и термина”.³² Реч је о присвојном придеву који је изведен од имена Адам, које се у синтагми *адамско колено* повезује са именом првог човека. У *Великом речнику страних речи и израза* уз лексеме *адам* и *адамски* стоје значења „човек, људско биће”.³³ Такође, наведена је и лексема *адамлук* која има значење *човечности* и лексема *адамли* са значењима „људски, човечно, пристојно”.³⁴ И у *Савременом лексикону страних речи и израза* наведене су лексеме *адамлук* – „човечност, људскост”,³⁵ и *адамли* – „човечно, људски, хумано”³⁶ (уз одредницу *Адам* објашњене су синтагме *Адамов костим*, *Адамова јабучица* и *Адамово ребро*, али није наведена синтагма *адамско колено*).³⁷ У *ЕРСЈ* наведено је да је лексема *адамли* настала од турских речи „*adam* – човек, људско биће и лексеме *adamlik* – човечност” и да је „по пореклу иста као старозаветно име првог човека Адам”.³⁸ На основу наведених значења произилази семантичко повезивање значења синтагме *адамско колено* са именом првог човека и честитошћу људског рода као његовог потомства. Међутим, постоје и другачија мишљења о пореклу ове синтагме. Нпр., Будимир указује на мишљење М. Стојковића да се *адамски* може повезати и са грчком речи *adamas* која значи *неукротив* и са речју *адамант* којом се означава *најтврђе жељезо* и касније *дијамант*.³⁹ У *ЕРСЈ* стоји да „израз *адамско колено* тешко да је мотивисан ликом библијског Адама, упркос тумачењу наведеном у *РСА* [...], пре се ради о семантичком укршању турцизма *адамли човечно* и адум *јалов, неплодан*”.⁴⁰ На наведено семантичко укрштање, као што је претходно истакнуто, указује и Вуловићева.⁴¹

26 *РСЈ* 2011, 538.

27 Штасни 2013, 107.

28 Штасни 2013, 93

29 Штасни 2013, 96

30 Драгићевић 2013, 66

31 *ЕРСЈ* 1971, 129.

32 *РСЈ* 2011, 18.

33 Клајн и Шипка 2008, 69.

34 Клајн и Шипка 2008, 70.

35 Мићуновић 1991, 22.

36 Мићуновић 1991, 22.

37 Мићуновић 1991, 22.

38 *ЕРСЈ* 2003, 63.

39 Budimir 1962, 82.

40 *ЕРСЈ* 2003, 63.

41 Вуловић, 2015, 176.

Уочава да различита значења лексеме *адамско* произилазе из различитих приступа њеном пореклу. Из семантичког укрштања турцизама *адамли* и *адум* настаје значење *човечности* и *неплодности*,⁴² а из семантике лексеме *адам/Адам* – људско порекло, из чега, по хришћанској религији, проистиче и значење човечности људског рода као потомства, јер је први човек створен по лику Божјем: „Да начиним човека по своме лику, себи слична...”⁴³

Поставља се и питање одакле потиче везивање значења синтагме *адамско колено* за племениту женску особу (*РСАНУ*, *ЕРСЈ*, *СМР*). Оно постоји и *Речницима* Вука Стефановића Караџића из 1818. године⁴⁴ и 1852. године.⁴⁵ И у „*Свезнању*. Општем енциклопедиском лексикону у једној књизи” уз одредницу *Адам* дато је објашњење: „*Адамско колено* – у нар. песмама добра и поштена жена, тј. онаква какав је био А. док није згрешио”⁴⁶ (наведено је као пример у *РСАНУ* на који се позива и Вуловићева).⁴⁷ Недоумицу изазива и то зашто се значење синтагме повезује баш са осмим дететом исте мајке (*РМС*) које је по свему изузетно, али без среће (*РСАНУ*, *СМР* и *ФРСЈ*). У складу са ставом „нема језичке реализације ван контекста”,⁴⁸ одговоре ћемо потражити у хришћанској религији, народним обичајима и веровањима и илустровати конкретним примерима значења које синтагма *адамско колено* остварује у српској народној и ауторској књижевности.

Адамско колено – осмо дете по рођењу од исте мајке

Наташа Вуловић наводи да је израз *адамско колено* у значењу осмог детета по рођењу „базна нефразеолошка синтагма”.⁴⁹ Катарина Беговић истиче да несматрање израза за фразеологизам настаје када у лексичком споју нема потпуно новог фразеолошког значења за које се сматра да представља „категоријално обележје фразеолошке јединице”.⁵⁰ Према мишљењу Драгићевићеве, нефразеологизми се састоје из споја лексема које могу бити употребљене у секундарним значењима.⁵¹ *Сродник* – секундарно значење именице *колено* у синтагми *адамско колено* повезује се значењем придева *адамско*. Међутим, ни у једном речнику српског језика (који је обухваћен корпусом истраживања) нисмо могли пронаћи опис секундарног значења којим бисмо овај присвојни придев повезали са бројем осам. Сам лексички спој *осмо колено* означавао би престанак крвног сродства код православних хришћана по женској линији јер, по речима Драгане Мршевић-Радовић, седмо и девето колено „означавају границу крвог сродства (по женској и мушкој линији) после које престаје свако сродство (десето колено)”.⁵²

У опису значења синтагме *адамско колено* које је дато у неким речницима (*РСАНУ*, *СМР* и *ФРСЈ*) стоји позивање на народно веровање („по народном веровању”). Оно можда говори у прилог претхришћанском пореклу мотивационе слике која је условила настанак синтагме. У *РСАНУ* наведено значење илустровано је са два примера

42 *ЕРСЈ* 2003, 63.

43 *Библија* 2007, 1.

44 Караџић 1818, 3.

45 Караџић 1852, 2.

46 Петровић (ур.) 1937, 16.

47 Вуловић, 2015, 176.

48 Беговић 2017, 434.

49 Вуловић 2015, 175.

50 Беговић 2017, 430–431.

51 Dragičević 2009, 36

52 Мршевић-Радовић 1987, 128.

из приповетке *Адамско колено* Јанка Веселиновића: „Рађа жена децу мушку или женску, једну за другим. Кад намири осам, онда је то дете, било једног или другог пола *Адамско колено*’ (Весел. 12, 392). Љуба је осећала своју кривицу, она је знала да је *Адамско колено*; знала је да порода неће имати, или ако га и имадне, неће га подгојити (И., 407)”.⁵³ И Будимир наводи овај пример (у облику знатно обимнијег одломка првог издања Веселиновићеве приповетке из 1893. године).⁵⁴

Поставља се питање због чега се у опису народног веровања који је дат у приповеци Јанка Веселиновића редослед детета по рођењу (осмо дете) доводи у везу са припадањем *адамском колену*. Већ је претходно истакнуто да се Будимир бавио овим питањем, тј. симболиком броја осам. Он наглашава да је осам „митски број” који је „сачувао своју важност до дана данашњег”.⁵⁵ И Вуловићева указује на значај Будимирових истраживања у овој области, наглашавајући да аутор даје „велики број примера из српских народних веровања”.⁵⁶ Важност бројева истиче и питагорејско учење у коме је важна, по мишљењу Ж. Калуђеровића, „теза да је број бивство свих ствари”.⁵⁷ Милица Радовић Тешић наводи да „основни бројеви у различитим културама имају изразиту симболичку вредност”.⁵⁸ Симболички значај бројева у митском свету истиче и Е. Касирер, наводећи да бројеви представљају „велики мотив симболичких облика, који влада склопом митског света”.⁵⁹ Да су бројеви повезани са магијом и празноверјем, указује Матила Гика у свом делу о филозофији и мистици бројева.⁶⁰ Они су важни и у хришћанству. Савремена концепција о научном заснивању бројева, по мишљењу М. Дејића, заснована је на мислима из *Библије*. Дејић наводи да се у Соломоновој *Књизи мудрости* налази прво помињање броја као апстракције („Бог је све створио с мерама, бројевима и утезима”).⁶¹

У симболичком поретку нарочито је наглашено значење броја осам. У *Рјечнику симбола* наглашено је да је осам „број космичке равнотеже”.⁶² Истиче се повезаност овог броја са женским полом,⁶³ као и то да он представља „духовну регенерацију” и „обнову, поновно рођење, промену и прелаз”.⁶⁴ И у филозофској мисли Н. Берђајева реч је о важном броју. Аутор користи синтагму „осми дан стварања”,⁶⁵ за коју В. Јеротић указује да се јавља „још у релативно раној патристичкој литератури”,⁶⁶ да се њоме означава стваралаштво човека као наставак Божјег стварања света. Јеротић ову мисао Берђајева упоређује са идејом Максима Исповедника „да природно учествовање човека у Богу није статичка делатност”.⁶⁷ У хришћанској теолошкој литератури наводи се да је осам „број васкрсења, јер је Исус васкрсао осмог дана по уласку у Јерусалим”.⁶⁸

53 РСАНУ 1975, 787.

54 Budimir 1962, 72.

55 Budimir 1962, 81.

56 Вуловић 2015, 176.

57 Калуђеровић 2008, 389.

58 Радовић Тешић 2013, 20.

59 Kasirer 1972, 6.

60 Gika 1987, 77.

61 Дејић 2018, 9–10.

62 Chevalier and Gheerbrant 2003, 465.

63 Schimmel 2008, 161.

64 Kamings 2004, 24.

65 Berdajev 1991, 101.

66 Jerotić 1998, 12.

67 Јеротић 2002, 62.

68 Коларић 2010, 423.

Број осам се више пута помиње у Библији. Навешћемо само неке примере који то показују: У *Првој књизи Мојсијевој* стоји да се осморо људи спасило потопа у Нојевој барци: Ној и тројица његових синова: Сим, Хам и Јафет „и жена Нојева и три жене синова његових с њима”.⁶⁹ И у одељку *Савез и обрезивање*, у обраћању Бога Авраму јавља се број осам: „Свако мушко дијете кад му буде осам дана да се обрезује...”⁷⁰ У *Новом завету*, у *Првој саборној посланици* Светог апостола Петра број осам се јавља да означи осам душа спасених потопа: „[...] који некада бејаху непослушни кад их очекиваше Божје дуготрпљење у дане Нојеве, када се грађаше ковчег, у коме се мало, то јест, осам душа спасоше водом”.⁷¹ Број осам се понавља и у *Светом Јеванђељу по Луки*, и то током навођења да су осмога дана по рођењу обрезали и дали имена и Јовану Крститељу и Исусу: „И када се наврши осам дана да обрежу дете, наденуше му име Исус, дато од анђела пре него што он би зачет у утроби”.⁷²

Из претходно наведених примера се уочава да су бројеви одувек имали важну улогу у људском разумевању света. Неоспоран је и симболички значај броја осам у српској обичајној традицији чије се рефлексије осећају и данас. О томе сведочи и новински чланак *Рођени у осми дан* из дневног листа *Политика* у коме пише о Удружењу родитеља деце која имају Даунов синдром. Они су удружење назвали *Осми дан*, „јер се верује да су деца са Дауновим синдромом рођена осмог, непостојећег дана у недељи”.⁷³

Међутим, поред броја осам, у Веселиновићевој приповеци, у опису народног веровања о *адамском колону* пажњу привлачи и лексички спој *слатка крв*: „То су обично несрећна створења, тако бар народ верује. Она су *слатке крви*”.⁷⁴ Из наведеног цитата јасно је да се синтагма *слатка крв* односи на несрећне људе. Она се јавља и у старим словенским веровањима о којима је писао Т. Ђорђевић, а једно од њих је да су људи „слатке крви” највише изложени нападима вештица.⁷⁵ По народним веровањима, вештице су „хтонични (подземни) демони”⁷⁶ и приписиване су им „све смртоносне жеље према детету или, још радикалније, смртоносна значења”.⁷⁷ Немање порода адамског колена, тј. људи „слатке крви”, или њихова немогућност да се „пород подгоји” сведочи о смртоносном значењу, тј. уроку, казни или клетви која је усмерена према потомству, о чему је писао и М. Милићевић: „Дете ако је слатке крви веома је слабо од урока”.⁷⁸

Позивање на народни обичај, магијско значење броја осам које је, према мишљењу Будимира, остатак старијег система бројања јер „индоевропска осмица је дуал, тј. две четворке, и та архаичност објашњава њену мађијску и религијску функцију”,⁷⁹ и довођење у везу *слатке крви* са несрећом показује да се Веселиновић у објашњењу *адамског колена* ослањао на народна веровања. Тиме се потврђује став В. Чајкановића да су његове приповетке „пуне доброг етнографског материјала”.⁸⁰ Етнографски карактер Веселиновићеве прозе истиче и Ј. Скерлић упоређујући писца са Вуком Караџићем.⁸¹ И

69 Библија 2007, 6.

70 Библија 2007, 12.

71 Библија 2007, 1025.

72 Библија 2007, 847.

73 Рођени у осми дан 2016.

74 Према: Budimir 1962, 72.

75 Ђорђевић 1953, 23.

76 Чајкановић 1973, 95.

77 Поповић-Перишић 1989, XVI.

78 Милићевић 1984, 200.

79 Budimir 1962, 82.

80 Чајкановић 1973, 77.

81 Скерлић 1997, 332.

Ј. Деретић упућује на тесну повезаност Веселиновићевих прича са народним усменим приповедањем,⁸² што је у складу са мишљењем Љиљане Костић да је „Веселиновић у својим приповеткама чувао традиционалне представе о греху, Божјој правди и казни”.⁸³

Осим у приповеци Јанка Веселиновића, синтагма *адамско колено* се јавља и у приповеци *Чича Јордан* Стевана Сремаца. Ова приповетка је први пут штампана 1903. године,⁸⁴ дакле само десет година након Веселиновићеве приповетке. Овај релативно мали временски размак значајан је да утврдимо колико се народно веровање о *адамском колону*, на које се позивао Веселиновић, рефлектује на лик главног Сремчевог јунака кога приповедач назива „адамским коленом”: „Али шта су помогле његове Аргусове очи, кад је чича Јордан био право, што рек’о народ, адамско колено”.⁸⁵ У наведеном цитату, поред израза *адамско колено*, јавља се и фразеологизам *Аргусове очи*. Реч је о фразеологизму који потиче из грчке митологије јер се у њему јавља присвојни придев изведен од имена Аргус. Сандра Вуксан указује да је реч о чувару Зевсове љубавнице Ије, који је сматран најопаснијим чуваром („Према једном предању имао је сто очију на глави и још сто распоређених по целом телу. Док спава, његова два ока увек остају будна”).⁸⁶ Сремац претходно наведеним исказом потврђује одлике приповедања српског реализма који је, према мишљењу Дубравке Богутовац, окренут „живој, колоквијалној речи” и карактеристике фолклорног реализма кога издваја и „приповедање у трећем лицу које добива обиљежја усмености”.⁸⁷ Повезивање фразеологизма античког порекла са изразом *адамско колено* кроз позивање на говорну локалну народну традицију – „што рек’о народ” показује да у Сремчевој прози постоје интегрални и редуковани фолклорни елементи. Биљана Сикимић истиче да се они „читају као културолошки феномени, али је могуће и њихово фолклорно читање”.⁸⁸ Ауторка указује и да код Сремаца долази до „трансформације интегралних фолклорних елемената” који су задржали „свој фолклорни код, али су ауторске интервенције видљиве”.⁸⁹

Поставља се питање какво значење у Сремчевој приповеци има синтагма *адамско колено*, односно да ли се њено значење поклапа са оним које је дато у опису народног веровања у Веселиновићевој приповеци. Да би се значења подударила, нужно је да чича Јордан буде осмо дете од исте мајке; да нема порода или ако га има, да га не одгаји; да буде несрећан и да га красе позитивне моралне особине, односно доброта. У тематској структури приповетке није истакнуто да је чича Јордан осмо дете по рођењу од исте мајке. Његово је порекло чак прилично нејасно одређено: „Чича Јордан је однекле из Турске, из старе Србије...”.⁹⁰ Када је реч о потомству, он је имао пород, сина Дојчина, који је настрадао. Међутим, и овде не постоји потпуно поклапање са фолклорним кодом, јер је главном јунаку од сина остао унук Диле: „сем унучета Дилета није никога другог од рода имао. За то је унуче живео”.⁹¹ Такође, условно се може прихватити да је чича Јордан несрећан, мада је јунак сам оквалификовао своју судбину као злу и своју службу као тешку. Приповедач указује да му „замерају и коре га што је исувише добар”,⁹² а њему је

82 Деретић 2007, 818.

83 Костић 2013, 74.

84 Према: Марковић, 2015, 242.

85 Сремац 1959, 9.

86 Вуксан 2012, 127.

87 Bogutovac 2019, 207.

88 Сикимић 1997, 23.

89 Сикимић 1997, 23.

90 Сремац 1959, 6.

91 Сремац 1959, 8.

92 Сремац 1959, 59.

међу људима гадно, „лепше му изгледа међу децом”.⁹³ Оно што Сремчевом јунаку даје квалификатив *адамског колена* је његова етичност и доброта. Синтагма *адамско колено* у његовом опису има улогу експресива чија је употреба у Сремчевој прози, по мишљењу Стане Ристић, антропоцентристички концентрисана јер је везана за човекове позитивне и негативне „психичке и моралне особине, за поступке, понашање, статус, као и за друге особине, радње и појаве у вези са човеком”.⁹⁴ Ако изузмемо указани недостатак података о редоследу по рођењу, значење *адамског колена* у опису Сремчевог јунака најприближније је одређењу које је дато у *Српском митолошком речнику* – „[...] необично добре душе, доноси напредак, служи сваком за срећу, а себи за невољу”.⁹⁵ Такво значење произилази из спољашње карактеризације лика, јер се чича Јордан бавио многим пословима (говедар, пудар, фурунција, млекација, баштованција и ашчија) који су другима доносили напредак, а он од њих није имао ни зараду ни лично испуњење: „Сад је чича Јордан опет ашчија, а не треба ни да кажем да му ашчиница добро ради; ради, вала, и лети и зими, као што је досад радила и свака она башта у којој је чича Јордан пударисао”.⁹⁶

Узимање Сремчевог јунака који је мушког пола за етичко оличење *адамског колена* значајно је и због тога што се значење ове синтагме у Вуковом *Рјечнику*⁹⁷ везује искључиво за женски пол. Такође, тумачење значења ове синтагме везано је искључиво за женски пол и карактер жене представљен у народним песмама и у „*Свезнању*. Општем енциклопедиском лексикону у једној књизи”⁹⁸ (већ је истакнуто да су ови примери наведени и у *РСАНУ*⁹⁹, о чему пише и Вуловићева¹⁰⁰).

Адамско колено – добра и поштена жена

Тумачење значења синтагме *адамско колено* посредством народне књижевности (поезије) са аспекта религије и народних обичаја и веровања пружа податке који сежу у даљу прошлост него што је то позивање на обичајну традицију које је дато у објашњењу значења синтагме у приповеци *Адамско колено* Јанка Веселиновића. Значај усмене традиције као извора података о старој словенској религији истиче и Чајкановић. Он наводи и предност народних песама у односу у прозу јер су „састављене у везаном слогу, који нам даје боље јемство да ће првобитни текст бити верније сачуван”.¹⁰¹ Као језички предлог за тумачење значења синтагме послужиће нам народна песма у којој се ова синтагма јавља у наслову. Реч је о лирско-епској песми *Јетрвица адамско колено*.¹⁰² Сузана Кујунџић Остојић истиче да је то једна од ретких песама коју није забележио Вук Карацић и позивајући се на Хатицу Крњевић наводи да је ову песму, први пут објављену 1865. године у новосадској *Даници*, испевала слепа Јока Јездимировић из околине Вуковара.¹⁰³ (Код Деретића у *Историји српске књижевности* имамо податак да

93 Сремац 1959, 58.

94 Ристић 1997, 46.

95 *СМР* 1970, 9.

96 Сремац 1959, 26.

97 Карацић 1818; 1852.

98 Петровић (ур.) 1937, 16.

99 *РСАНУ* 1975, 788.

100 Вуловић 2015, 176.

101 Чајкановић 1994, 33.

102 Ђурић 1971, песма бр. 87, 636–639.

103 Кујунџић Остојић 2017, 237.

је објављена у „Браству” 1889. године.)¹⁰⁴ У песми се јавља мотив „јетрве”. У *Индексу мотива народних песама балканских Словена* Б. Крстић наводи различите варијанте овог мотива. Варијанту која се јавља у песми *Јетрвица адамско колено* Крстић објашњава на следећи начин: „Жена на самрти моли јетрву да пази и на њеног сина. – Она га негује боље од свога, те нико не примећује да је сироче без мајке.”¹⁰⁵ Песма „има богат наративни ток”.¹⁰⁶ Атрибут *адамског* у њој понела је главна јунакиња Ковиљка која, поред свог сина Маринка, одгаја и Мирка, сина своје покојне јетрве Винке. Чување мушког детета Ковиљки је поверено као аманет умируће јетрве. Ковиљка у чувању деце не прави разлику, односно предност даје јетрвином сину. Објашњење за то даје сам народни певач стиховима: „Ковиљка је срца милостива, / она знаде шта је сиротињство / од малоће (сиротица ј' била).”¹⁰⁷ Својом племенитошћу Ковиљка је заслужила благослов народа, и у том благослову први и једини пут у песми понавља се синтагма из наслова – *адамско колено*: „Ој Ковиљка, колено адамско, / проста душа твојих родитеља, / који су те породили мудру, / међ' туђу те браћу оправили, / па ти знадеш шта је сиротињство!”¹⁰⁸

И у икавској варијанти ове песме, народној песми *Сиротан Мирко* (уз песму је забележено да је казивала Мара Пејагић 1873. године у Ванцаги),¹⁰⁹ такође се јавља синтагма *адамско колено* у благослову народа, али и Бога: „Ој Ковиљка, колино адамско, / Проста душа твојих родитеља, / Који су те одрадили мудру, / Па ти знадеш шта је сиротињство!”¹¹⁰ Уочава се да народни певач у песмама *Јетрвица адамско колено* и *Сиротан Мирко* Ковиљки придаје квалификатив *адамског колена* на основу њеног познавања „сиротињства” и поседовања мудрости у значењу хришћанске етичности, племенитости и доброте.

Утицај хришћанства, тј. православља у песми *Јетрвица адамско колено* је видљив, јер се помињу света недеља, одлазак у цркву и празник свето Васкрсење. Према наводима Љ. Милутиновића, „многе црквене свечаности, а посебно вашари, привлачили гусларе и певаче”,¹¹¹ па у хришћански мотив спада и то што је ову песму испевала слепа жена певач, а жене певачи су, углавном, биле извођачи у црквеним портама о празницима. Кулминацију у песми представља погибија Ковиљкиног сина у рату. Вест о трагедији она прима од Мирка: „Ја не имам да загрлим сина, / а ти немаш да т' загрли мајка, / оди, Мирко, да т' загрли стрина!”¹¹² Погибија сина јединца може се повезати са делом народног веровања (народно веровање на које се позива Веселиновић у приповеци *Адамско колено*): да људи који су адамског колена немају порода или уколико га имају, неће га одгајити. Поред тога, значењска паралела се може успоставити и када је реч о етичкој изузетности јунакиње, јер лик Ковиљке одликују доброта, милосрђе, жртвовање... Међутим, значењска паралела се не може успоставити када је реч о објашњењу значења синтагме позивањем на редослед детета по рођењу, јер у песми, сем „сиротињства”, никакве друге назнаке не постоје о томе.

Поред песама *Јетрвица адамско колено* и *Сиротан Мирко*, синтагма *адамско колено* се јавља и у народној песми *Ропство Јанковић Стојана*¹¹³ која припада тематском

104 Деретић 2007, 345.

105 Крстић 1984, 224.

106 Митровић, 2017, 111.

107 Ђурић 1971, песма бр. 87, 637.

108 Ђурић 1971, песма бр. 87, 638.

109 Andrić (ur.) 1942, pesma br. 6, 147–150.

110 Andrić (ur.) 1942, pesma br. 6, 150.

111 Милутиновић 2010, 43.

112 Ђурић 1971, песма бр. 87, 639.

113 Ђурић 1971, 90. песма бр. 71, 559–562

кругу о ускоцима који је Вук Караџић сврстао у песме средњих времена. Песма припада кругу песама које певају о котарским ускоцима који су деловали у XVII веку, а најславнији међу њима су „Стојан Јанковић, затим његов отац Јанко Митровић, па Илија Смиљанић, Вук Мандушић и др.”¹¹⁴ Дакле, главни јунак је историјска личност за коју В. Ђурић, позивајући се на историјска документа, наводи да се истакао у многим борбама против Турака и да је у једној од тих борби (код Обровца, 1666. године), заробљен и одведен у Цариград, где је провео у заробљеништву четрнаест месеци.¹¹⁵ Иако насловна синтагма наговештава да је у питању ропство овог великог јунака, основни мотив песме није ропство, него повратак јунака из ропства. Реч је о повратку у коме народни певач, како то истиче В. Станисављевић, „не разрађује детаље и перипетије повратка, него радњу концентрише на проблеме везане за породичне односе”¹¹⁶ у којима, по наводима Деретића, „влада нека дубока и болећива везаност једних за друге”.¹¹⁷ Поред тога, М. Милинковић истиче да ова песма обрађује „један необичан и редак мотив – присуство мужа удаји своје жене”.¹¹⁸ Реч је о интернационалном мотиву који је познат још од Хомерове *Одисеје*, па Б. Сувајџић указује да се овај мотив може транспоновати у митску матрицу где би се јунаков повратак посматрао као „повратак из света мртвих”.¹¹⁹ У песми је тај повратак описан као бекство Јанковић Стојана и Смиљанић Илије из турског ропства у коме су провели девет година и седам месеци. По повратку у родни Котар, Јанковић Стојан прво свраћа у свој виноград и тамо затиче мајку како га сузама залива. Мајка не препознаје сина и они разговарају. Јанковић Стојан у том разговору сазнаје да му се жена преудаје. Мајка не осуђује тај поступак снахе: „Моја снаша адамско колено, / чекала га за девет година / и десете за седам месеци, / данас ми се млада предаје; / ја не могу од јада гледати, / већ побего саду винограду.”¹²⁰ Снаха је квалификатив *адамског колена* заслужила својим опхођењем према свекрви, што се у песми сазнаје из даљег тока радње. Главни јунак се појављује на свадби своје жене, али не жели да дође до сукоба. Анализирајући његово понашање Весна Војводић Митровић указује да се он племенито и хумано односи „према несудженом младожењи и сватовима” и истиче да је јунаково скривање идентитета условљено „потребом да се са дистанце испитају или превреднују оне норме које чине устројство јунаковог живота”.¹²¹ Драмски заплет се завршава споразумно, јер Јанковић Стојан несудженом младожењи дарује рођену сестру за жену. Мајка не зна за те нове околности. Она се враћа из винограда кукајући: сина назива „јабуком од злата” и говори да га је већ заборавила, али да снаху Јелу заборавити неће. Набраја и поступке којима је снаха заслужила да је назове *адамским коленом*: „Ко ће стару дочекати мајку? / Ко пред мене стару ишетати? / Ко ће стару запитати мајку: / Јеси ли се уморила мајко?”¹²² Из наведених стихова сагледава се да су поштовање, пажња и доброта доминирали у односу снахе према свекрви. Поред тога, она је била верна свом супругу девет година и седам месеци, иако су у браку били само седам дана („у Стојана млађа љуба оста, / млађа љуба од недеље дана”),¹²³ због чега је мајка и назива „неношеним златом”. „Кратко време брака”, по мишљењу Зоје Карановић, „упућује на могућност да је

114 Деретић 2007, 394.

115 Ђурић 1971, 90.

116 Станисављевић 2001, 182.

117 Деретић 2007, 396.

118 Милинковић 2003, 21.

119 Сувајџић 2003, 387.

120 Ђурић 1971, песма бр. 71, 561.

121 Војводић Митровић 2013, 467.

122 Ђурић 1971, песма бр. 71, 562.

123 Ђурић 1971, песма бр. 71, 559.

брак, у тренутку склапања ометен”,¹²⁴ тј. да није „конзумиран”.¹²⁵ Милутиновић истиче да је женина вредност у српској народној књижевности најчешће „мерена кроз призму верности” и да о томе „сведочи епитет *верна*, који је у српској народној књижевности срастао за именицу *љуба*”.¹²⁶ И Крстић у издваја мотив верне жене и песме које певају о женином верном чекању мужа, „иако јој други кажу да је погинуо и нуде љубав. – Кад се врати, не пушта га у кућу док јој не пружи доказе да је то заиста он”.¹²⁷

Снаха Јела је у песми *Ропство Јанковић Стојана* названа *адамским коленом* због својих врлина и етичности. Честитост и верност жене као одлика *адамског колена* јавља се и у песми *Марко Краљевић куша љубу*.¹²⁸ Ова епска песма припада циклусу песама о Краљевићу Марку, једном од најопеванијих наших јунака, који је био и историјска личност. Живео је у XIV веку, а „најранији помен о његовој популарности потиче из Сплита 1547.”¹²⁹ У песми *Марко Краљевић куша љубу* опевано је како Марко Краљевић иде у цареву војску и оставља „нељубљену и незагрљену” љубу Анђелију. На љубино питање зашто је није научио „дворе познавати“, брата, „нејака Милоша“, и „мајку подворити”, јунак одговара: „Лако ћу те научити, љубо – / Ако будеш адамског кољена, / Ја ћу тебе с коња научити, / Ако будеш орјатског кољена, / Ја те нећу никад ни довека! / Мене чекај за девет година / и десете четири месеца.”¹³⁰ У јунаковом кушању верности и поштења љубе на основу њеног порекла потврђује се мишљење Катице Дармановић да је у нашој народној епизици лик љубе „окарактерисан појмом тазбине: достојна или недостојна љубина породица оставља траг у њеној биографији и формира лик одредницом *адамско* као позитивно, или *орјатско* колено (род) – лоше и недостојно”.¹³¹ Када се јунак вратио из војске, он не открива одмах свој идентитет и распитује се код брата како се љуба владала у његовом одсуству. Сазнаје да је она не само пазила стару мајку (свекру) и девера, већ се према деверу понашала као да је њено рођено дете: „Куд год иде води ме за руку / Ди год сједне, меће ме на крило.”¹³²

Насупрот порекла од *адамског колена* – доброг колена стоји *орјатско колено* – зло колено. Мирјана Детелић указује „да епика разлике међу овим крајностима – углавном своди на исход борбе између племенитог и подлог, часног и нечасног – обележава терминима *адамско* и *орјатско* колено (односно род)”. Ауторка истиче да „све што се догађа у затвореном простору дома и за све актере таквих догађаја, ова опозиција компетентно замењује комплекс добро-зло”.¹³³ Доброта и племенитост, по мишљењу Александре Матић, произилазе из љубави, „највише врлине у хришћанству”.¹³⁴ Матићева наводи да се „праведни и грешни деле према том критеријуму, а љубав према ближњима подразумева и љубав према Богу”.¹³⁵

На истом испиту као љуба Краљевића Марка била је и љуба Јанковић Стојана. Обрасци понашања Маркове љубе и Стојанове љубе су исти. Обе љубе су „нељубљене”, јер кратко време након удаје бивају принуђене да се растану од супруга. И једна и друга

124 Карановић 2008, 101.

125 Карановић 2003, 530.

126 Милутиновић 2010, 366.

127 Krstić 1984, 181.

128 Младеновић и Недић (пр.) 1974, песма бр. 53, 167–170.

129 Пешић и Милошевић-Ђорђевић 1997, 145.

130 Младеновић и Недић (пр.) 1974, песма бр. 53, 168.

131 Дармановић 2016, 77.

132 Младеновић и Недић (пр.) 1974, песма бр. 53, 169.

133 Детелић 1992, 175.

134 Матић 2017, 466.

135 Матић 2017, 466.

верно чекају мужеве преко девет година. Карановићева указује да је девет година „време чекања у вези са свадбеним обичајем”.¹³⁶ Ни у песми *Ропство Јанковић Стојана* ни у песми *Марко Краљевић куша љубу* не постоје никакве назнаке којима би се могао наслутити редослед љуба по рођењу или немогућност да се оне остваре као мајке, будући да њихов прави брачни живот заправо и започиње повратком супружника. Можемо закључити да се значење синтагме *адамско колено* у претходно наведеним народним епским песмама може довести у везу са етичношћу и добротом јунакиња, што је у складу са Вуковим тумачењем ове синтагме које је везано само за женски пол и потврђује став Вуловићеве да се секундарно значење ове квалификације односи „само на женску особу”,¹³⁷ као и мишљење Будимира да синтагма *адамско колено* важи „првенствено за женски род”.¹³⁸ Међутим, испитивање порекла, тј. колена љубе, у песми *Марко Краљевић куша љубу* пружа могућност и другачијег тумачења које превазилази везивање значења синтагме само за женски пол. Припадност *адамском колону* није родно ограничена, па се сви потомци *адамског колена* могу одликовати позитивним моралним особинама. Наведено одговара тумачењу значења које је дато у *Ускочком речнику* и оним речничким одређењима којима се добротом и поштењем човека уопште објашњава значење ове синтагме.

Закључак

Различита значења синтагме *адамско колено* настају услед вишезначности лексема *адамско* и *колено* које улазе у њен састав. Наташа Вуловић указује да „разлике у семантици фразеологизама зависе од специфичности унутрашње форме, од начина на који се остварује однос општег значења и значења појединих компонената”.¹³⁹ Нејасност мотивационе базе и разликовање полазне и данашње слике, по мишљењу Вуловићеве, „потенцијално су готово увек спремне за етимолошку реинтеграцију”.¹⁴⁰ Потврду за наведено налазимо у томе што се у народним епским песмама (које представљају најраније сачуване изворе у којима се јавља синтагма *адамско колено*) значење синтагме не може довести у везу са оним речничким одређењима која њено значење везују за редослед детета по рођењу: „осмо дете по рођењу”. Овакви описи значења се у неким од испитиваних речника (*РСАНУ, СМР, ЕРСЈ, ФРСЈ...*) директно повезују са народним веровањем: „осмо дете исте мајке, које је, по народном веровању, обдарено најбољим особинама, али које нема среће у животу”.¹⁴¹ Наведено иницира потребу додатних испитивања етнографске грађе како би се утврдило њихово порекло, тј. конкретних народних веровања која се везују за дете које је, по редоследу рођења, осмо од исте мајке. Осим позивања на народно веровање, које је дато у причи *Адамско колено* српског реалисте Јанка Веселиновића, други анализирани примери књижевних дела у којима се јавља синтагма *адамско колено* нису пружили потврду таквог значења. Такође, анализа значења показује да је неким речничким тумачењима која значење синтагме *адамско колено* доводе у везу са редоследом детета по рођењу, заједничко да такво дете нема среће у животу. У опису народног веровања датог у Веселиновићевој приповеци наведена је и немогућност такве особе да има пород или да свој пород одгаји. Међутим, у анализираним

136 Карановић 2008, 98.

137 Вуловић 2015, 176.

138 Budimir 1962, 72.

139 Вуловић 2015, 104.

140 Вуловић 2015, 104.

141 РСАНУ 1975, 787.

књижевним делима која припадају нашој народној поезији, нисмо нашли потврду таквог значења. Њу не налазимо ни у песми *Јетрвица адамско колено*, јер је Ковиљку народни певач назвао *адамским коленом* пре него што је изгубила сина јединца. Ковиљка је названа *адамским коленом* због свог карактера, тј. племенитости. Такође, у народној песми *Марко Краљевић куша љубу* тешко да би народни певач дозволио да припадност јунакове љубе *адамском колену* означава и немогућност да она има потомство.

У свим испитиваним примерима конкретне језичке реализације, синтагма *адамско колено* се користи да означи племенитост и доброту особе (у народној епској књижевности, то је особа женског пола, а у ауторским приповеткама и мушког и женског – човек уопште), те сматрамо да треба размислити о потреби евентуалног преиспитивања неких приступа у тумачењу значења синтагме *адамско колено*. Ту потребу условљавају и васпитно-образовни разлози, јер се народне песме у којима се јавља синтагма *адамско колено* налазе у школским програмима за основну школу. Нпр., песма *Јетрвица адамско колено* се обрађује у четвртом разреду основне школе и за њено разумевање важно је да се ученицима објасни значење насловне синтагме (непознате речи су саставни део методичке апаратуре сваке читанке), а Валерија Јанићијевић наводи да се само у *Читанци* Завода за уџбенике Зоране Опачић и Данице Пантовић (2007) „делимично повезује Адамова чистота пре пада у грех и сам израз адамско колено”.¹⁴² Ауторка закључује да је овакво повезивање „функционално и примерено узрасту”.¹⁴³ Ако се у речницима, који прате методичку апаратуру читанке, наведе само објашњење којим се изузетност и несрећа особе доводе у везу искључиво са њеним редоследом по рођењу, то може да делује збуњујуће на ученике, јер они у песми не могу да пронађу потврду да је Ковиљка осмо дете по рођењу од исте мајке. Такође, исти ефекат може да има ако ученици у самосталном трагању за значењем синтагме пронађу само такво тумачење.

Литература и извори

Беговић, Катарина (2017): „Како смо се то живи појели? – О изразу појести се (изјести се) жив”, у: *Књижевност и језик*, год. LXIV, бр. 3–4, 425–439.

Библија – Свето писмо Старог и Новог завета (2007). Ваљево: Глас цркве.

Веселиновић, Јанко (1930): *Адамско колено*. Београд: Издавачка књижарница Томе Јовановића и Вујића.

Војводић Митровић, Весна (2013): „Варијабилност супружничких односа у српском народном епском песништву”, у: Димитријевић, Бојана (ур.), *Наука и савремени универзитет. Од науке до наставе*, књига 2, Ниш: Филозофски факултет, 462–473.

Вуксан, Сандра (2012): „Фразеологизми пореклом из грчке митологије и историје”, у: *Прилози проучавању језика*, бр. 43, 117–140.

Вуловић, Наташа (2015): *Српска фразеологија и религија – линвокултуролошка истраживања*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Дармановић, Катица (2016): *Типологија и функција женских ликова у епским песмама Вукове збирке* (Докторска дисертација). Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду. Доступно на: <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8226/Disertacija9442.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (6. 5. 2010.)

Дејић, Мирко (2018): „Наука у Библији”, у: *Иновације у настави*, год. XXXI, бр. 1, 1–12.

¹⁴² Јанићијевић 2013, 286.

¹⁴³ Јанићијевић 2013, 286.

Деретић, Јован (2007): *Историја српске књижевности*. Београд: Sezam Book.
Детелић, Мирјана (1992): *Митски простор и епика*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Драгићевић, Рајна, (2013): „О прасловенском слоју лексики савременог српског језика”, у: Алановић, Миливој, Дражић, Јасмина, Штасни, Гордана и Штрбац, Гордана (ур.), *Лексика – граматика – дискурс (Зборник у част Смиљки Васић)*. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 59–74.

ЕРСЈ (2003): Лома, Александар, *Етимолошки речник српског језика, Свеска I: А*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Ђорђевић, Тихомир (1953): *Вештица и вила у нашем народном веровању и предању*, Српски етнографски зборник, књига LXVI. Београд: Српска академија наука.

Ђурић, Војислав (1971): *Антологија народних јуначких песама*. Београд: Српска књижевна задруга.

Јанићијевић, Валерија (2013): *Настава теорије књижевности у млађим разредима основне школе* (Докторска дисертација). Београд: Учитељски факултет. Доступно на: <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/2774/Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (6. 5. 2010.)

Јеротић, Владета (2002): *Индивидуализација и (или) обожење*. Београд: Ars Libri и Кремен.

Калуђеровић, Жељко (2008): „Питагорејски бројеви”, у: *Педагошка стварност*, год. LIV, бр. 5–6, 389–405.

Карановић, Зоја (2003): „Робовање Стојана Јанковића у светлу обреда прелаза (жанровско структурирање песме)”, у: *Зборник Матице српске за књижевности и језик*, год. LI, бр. 3, 529–539.

Карановић, Зоја (2008): „Марко Краљевић и Мина од Костура – заборављена прича о брачној и јуначкој иницијацији”, у: Љубинковић, Ненад и Самарџија, Снежана (ур.), *Српско усмено стваралаштво*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 97–117.

Караџић, Вук Стефановић (1818): *Српски рјечник: истолкован њемачким и латинским ријечима*. Беч: Штампарија Јерменског наместира. Доступно на: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1216> (3. 3. 2020.)

Караџић, Вук Стефановић (1852): *Српски рјечник: истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Беч: Штампарија Јерменскога наместира. Доступно на: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/1255> (3. 3. 2020.)

Клајн, Иван и Шипка, Милан (2008): *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.

Коларић, Иван (2010): *Филозофско теолошки лексикон*. Чачак: Легенда.

Костић, Љиљана (2013): „Клетва и покушај заштите од клетве у приповеци *Кумова клетва* Јанка Веселиновића”, у: *POZNANSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE*, NR 4, 63–74.

Марковић, Јордана (2015): „Језик Сремчевих јунака као одраз мултикултуралности”, у: Радан, Михај (ур.), *Исодишта I*. Темишвар: Савез Срба у Румунији - Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 239–249.

Матић, Александра (2017): „Есхатолошки мотиви у лирском усменом песништву”, у: *Црквене студије*, год. XIV, бр. 14, 455–468.

Милинковић, Миомир (2003): *Девојка бржа од коња*. Ужице: Учитељски факултет.

Милићевић, Милан (1984): *Живот Срба сељака*. Београд: Просвета.

Милутиновић, Љубомир (2010): *Пјевачице Вука Стеф. Караџића*. Бања Лука: Филозофски факултет.

Митровић, Милена (2017): „Слике традиционалне културе у настави Српског језика за млађе разреде”, у: *Иновације у настави*, год. XXX, бр. 3, 106–116.

Мићуновић, Љуба (1991): *Савремени лексикон страних речи и израза*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Младеновић, Живомир и Недић, Владан (пр.) (1974): *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића, Пјесме јуначке најстарије*, књига друга. Београд: Српска академија наука и уметности.

Мршевић-Радовић, Драгана (1987): *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет.

Петровић, П. М. (ур.) (1937): *Свезнање. Општи енциклопедиски лексикон у једној књизи*. Београд: Народно дело.

Пешић, Радмила и Милошевић-Ђорђевић, Нада (1997): *Народна књижевност*. Београд: Требник.

Поповић-Перишић, Нада (1989): „Две политике тела: вештица и вила”, у: Ђорђевић, Тихомир, *Вештица и вила у нашем народном веровању и предању*. Београд / Горњи Милановац: Народна библиотека Србије и Дечје новине, I–XXII.

Радовић Тешић, Милица (2013): „Неки творбено-семантички аспекти твореница са бројем пет”, у: Ковачевић, Милош (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност. Традиција и иновације у савременом српском језику*, књига 1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 17–23.

Ристић, Стана (1997): „Неке карактеристике експресива у делима Стевана Сремца”, у: Недељко, Богдановић (ур.), *Књижевно дело Стевана Сремца – Ново читање*. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ – Универзитет у Нишу и Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, 43–56.

РМС (1967): *Речник српскохрватскога књижевног језика* (књига прва). Нови Сад / Загреб: Матица српска / Матица хрватска.

РСАНУ (1975): *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (књига IX). Београд: Институт за српскохрватски језик, Српска академија наука и уметности.

РСЈ (2011): Николић, Мирослав (ред. и ур.), *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.

Рођени у осми дан (2016). *Politika online*, 20. 06. 2016. <http://www.politika.rs/sr/clanak/357498/Srbija/Rodeni-u-osmi-dan> (25. 04. 2020.)

Сикимић, Биљана (1997): Фолклорни елементи у делу Стевана Сремца, у: Недељко, Богдановић (ур.), *Књижевно дело Стевана Сремца – Ново читање*. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ – Универзитет у Нишу и Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, 23–33.

Скерлић, Јован (1997): *Историја нове српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

СМР (1970): Кулишић, Шпиро, Петровић, Петар и Пантелић, Никола, *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит.

Сремац, Стеван (1959): *Изабране приповетке*. Београд: Народна књига.

Станисављевић, Вукашин (2001): *Наша народна књижевност*. Београд: ИП „ПИРГ”.

Станић, Милија (1990): *Ускочки речник*. Београд: Научна књига.

Сувајџић, Бошко (2003): *Хајдуци и ускоци у народној поезији*. Београд: Гутенбергова галаксија.

ФРСЈ (2012): Оташевић, Ђорђе, *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј.

Чајкановић, Веселин (1973): *Мит и религија у Срба*. Београд: Српска књижевна задруга.

Чајкановић, Веселин (1994): *Стара српска религија и митологија*. Београд: Српска књижевна задруга/ Београдски-издавачко графички завод/ Просвета/ Партенон.

Штасни, Гордана (2013): „Семантичко-деривациони потенцијал и лексичка спојивост лексеме колена”, у: Алановић, Миливој, Дражић, Јасмина, Штасни, Гордана и Штрбац, Гордана (ур.), *Лексика – граматика – дискурс (Зборник у част Смиљки Васић)*. Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 93–109.

Andrić, Nikola (ur.) (1942): *Hrvatske narodne pjesme*, knjiga X, ženske pjesme – svezak šesti. Zagreb: Matica hrvatska.

Berđajev, Nikola (1991): *Novo srednjovjekovlje – Razmišljanje o sudbini Rusije i Srbije*. Split: Laus.

Bogutovac, Dubravka (2019): „Magija pripovijedanja Stevana Sremca”, у: *Наслеђе*, год. XVI, бр. 42, 199–210.

Budimir, Milan (1962): „Adamsko koljeno”, у: *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knjiga 40, 71–82. Dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=21030> (10. 2. 2020.)

Dragičević, Rajna (2009): „O problemima identifikacije frazeologizama”, у: *Südslavistik-online*, Nr 1, br. 35–44. Dostupno na: <http://www.suedslavistik-online.de/01/dragicevic.pdf>. (19. 6. 2020.)

Gika, Matila (1987): *Filozofija i mistika broja*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.

Jerotić, Vladeta (1998): „Svest – religija – društvo: Na pragu novog humanizma?”, у: Raković, Dejan i Koruga, Đuro (ur.), *Svest – religija – društvo: Na pragu novog humanizma?* Zbornik radova sa ECPD okruglog stola, 22. april 1997. Београд: Европски центар за мир и развој (ECPD) Универзитета за мир Уједињених нација, стр. 11–15.

Kamings, Endru (2004): *Sve o simbolima*. Београд: Народна knjiga.

Kasirer, Ernst (1972): „Mitski broj i sistem svetih brojeva”, у: *Polja*, XVIII/155, 6–8. Dostupno na: <https://polja.rs/wp-content/uploads/2016/06/selection2-21.pdf> (10. 4. 2020.)

Krstić, Branislav (1984): *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Kujundžić Ostojić, Suzana (2017): *Antropološka funkcija i značenje groktalica kod bačkih Bunjevaca* (Doktorska disertacija). Нови Сад: Филозофски факултет. Dostupno na: <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/6281/Disertacija4279.pdf> (21. 4. 2020.)

Ristić, Gordana (2011): „Konceptualna analiza nemačkih i srpskih somatizama u semantičkom polju strah”, у: *Zbornik za jezike i književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga I, 119–129.

Schimmel, Annemarie (2008): *Misterija brojeva*. Сарајево: Libres.

Skok, Petar (1971): *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Knjiga prva A – J*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti.

**MEANING OF THE PHRASE *ADAMSKO KOLENO* (ADAM'S BLOODLINE)¹⁴⁴:
A GIFT OR PUNISHMENT**

The paper explores the meaning of the phraseme *adamsko koleno* (Adam's bloodline). The starting point is the descriptions of the phrase found in dictionaries. What all these entries have in common is the attribution of positive moral qualities and ethical exceptionalism to an individual to whom this qualification is attached. However, there is also ambiguity and semantic discrepancies due to different explanations of the phrase's meaning: being one of Adam's bloodline is ascribed to the order of birth (eighth child of the same mother), order of birth and misfortune, or even associated with gender (good and honest woman). Exploring the origins of these differences, we tried to determine their source, and interpret them in the context of Christianity and folk tradition and beliefs. We also analyzed the meaning of the phrase on specific embodiments both in folk and authorial literature to determine the origins of the meaning. The results seem to point to the ambiguity of the motivational base from which some of the meanings described in the dictionaries arose, raising the need for further research.

144 *Adamsko koleno* (Adam's bloodline) – phrase denoting a person of remarkable qualities. Such a person is believed to be a direct descendant of Adam (hence Adam's bloodline). According to popular belief, these individuals are usually born as the eighth child of the same parents, and bring good luck to others, but are unfortunate themselves.